

Paul Schnabel

‘Wat is nou eigenlijk het probleem?’

‘Wat is nou eigenlijk het probleem?’, vraagt Paul Schnabel zich af. Niet dat Schnabel – lid van de Eerste Kamer, Kroonlid van de Sociaal-Economische Raad en voorheen directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau – het thema polarisatie wegwuift. Het gevoel in de samenleving dat er tegenstellingen bestaan is wel degelijk aanwezig. Maar de vraag die Schnabel in zijn lezing stelt is vooral: zijn die tegenstellingen niet eerder verschillen? Variaties op een thema? En is het wel zo erg dat er verschillen bestaan?

De strijd om gelijke rechten – zoals die van vrouwen, die tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw formeel handelingsonbekwaam waren – is langzaam uitgedroefd tot een strijd om identiteit. Wie ben ik? Wordt mijn positie geaccepteerd? Kan ik uiten wat en wie ik ben? Dat is waar het anno nu om draait. ‘Je kunt lacherig doen over genderneutrale toiletten, maar het is iets dat mensen diep raakt’, zegt Schnabel.

Gelijkheid is nooit vrij van een oordeel, weet Schnabel. Zo is dankzij de emancipatiestrijd van katholieken en protestanten het Nederlandse bijzonder onderwijs ontstaan. ‘Niemand heeft destijds bedacht dat daarmee ook moslims recht krijgen op eigen onderwijs. Dit doet mensen pijn. Maar dát doet moslims weer pijn.’ En waar in Nederland Marga Klompé de bijstandsuitkering ooit ‘geen gunst maar een recht’ noemde, is het in de Verenigde Staten vooral je eigen schuld als je niet kunt meekomen.

Burgers zijn zich er terdege van bewust dat niet de overheid, maar de samenleving zelf het prangende vraagstuk over normen en waarden moet oplossen. Maar hoe? De heersende gedachte is dat mensen tegenwoordig hard zijn voor elkaar. ‘We kijken altijd naar anderen. Maar een goed mens word je door er één te zijn. Het gaat niet om gevoel, maar om gedrag’, zegt Schnabel.

Algemene, en vooral concrete, oplossingen vinden voor polarisatie is moeilijk, juist omdat de invloed van de overheid beperkt is. Ze kan hooguit stimuleren. En ze zou moeten erkennen dat ze het probleem dat als grootst wordt ervaren, de gebrekkige integratie van migranten, door haar beleid heeft veroorzaakt.

Toch is polarisatie voor een groot deel beeldvorming. Voor successen – veel mensen van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse Nederlanders volgen hoger onderwijs – is te weinig aandacht. De elite waartegen velen zo te hoop lopen, is tegenwoordig groter dan ‘het volk’. Gingen in 1925 nog 25.000 Nederlanders naar de hbs en het gymnasium, nog geen eeuw later is maar liefst een derde van de werkende bevolking hoog opgeleid en nog maar een vierde laag opgeleid.

In dat krachtenveld gaan symbolen een grotere rol spelen. Gender, het homohuwelijk, Zwarte Piet: het zijn symbolen die ons identiteit verschaffen of onze identiteit bevestigen. Sociaal, maatschappelijk en economisch zijn ze minder belangrijk, maar we lopen er wel tegen te hoop wanneer eraan wordt getornd.

Schnabels lezing is vooral een pleidooi voor relativering. Hij erkent dat sprake is van toegenomen bestaansonzekerheid, maar die komt niet voort uit tegenstellingen – zij is het gevolg van de manier waarop de economie is ingericht en van een niet vol te houden garantie voor bestaanszekerheid.